SYMBOLIC VALENCES OF THE BELL IN AL. PHILIPPIDE'S POETRY

Gabriela Crăciun (Buican)
PhD Student, University of Piteşti

Abstract: The study seeks to reveal the meaning underlying the usage of the bell in Alexandru Philippide's poetry. Its frequency betrays the poet's appetence for this ambiguous object. The bell stands between the concepts of life and death, of light and obscurity. The bell is very often reflected in Philippide's poems, functioning as an avatar of the human condition.

Keywords: bell, ambiguity, copper, divinity, modernity

Poezia lui Alexandru Philippide răsare în lumina unei palete de simboluri, acestea din urmă colorând și înrădăcinând spațiul poetic în abisul sensurilor absolute.

Poetul ieșean își transformă propria lirică într-un generator de experiențe, plantând în aceasta și ascensiunea și căderea, și iubirea și ura, și moartea și viața, și visarea și luciditatea. Încercând parcă să trăiască în poezie ceea ce nu i-a fost dat să trăiască în propria-i derulare existențială, Philippide construiește un univers poematic în care orice trăire își are propria dublură.

Pendulând între experiență și non-experiență, între tânjirea după o experiență și trăirea experienței însăși, poetul scrie în linia construcției și deconstrucției, clădind și distrugând entități din spațiul poematic, construindu-se și deconstruindu-se chiar și pe sine.

Lansându-se în poezie ca un tânăr poet optimist, fermecat de strălucirea astrelor și de magia cosmosului, pe care încearcă să le atingă prin visare, Philippide se transformă pe măsură ce scrie. Romantismul articulat de vis și idealism este dărâmat, în locul său ridicându-se piloni simboliști, expresioniști, moderniști. Iluzia și speranța îi devin abnorme în timp ce neliniștea, abisul necunoscutului, despărțirea de divinitate și de propriul suflet devin traseul său poematic.

Simbolul crinului, simbol al purității, al speranței și al visării este uitat devreme, locul său fiind preluat de un simbol cu formă similară, dar cu deschidere inversă, și anume, simbolul clopotului.

Crinul are forma unei cupe, întocmai ca și clopotul, însă cel dintâi este îndreptat spre Cer, spre divinitate, spre imaterial, în timp ce clopotul are deschiderea spre Pământ, spre material, sau poate chiar spre non-divinitate. Mirosul speranței liliale se stinge ușor în timp ce sunetul clopotului distrugerii se aude tot mai tare.

Pistilul crinului are aceeași structură ca și limba clopotului, ambele având formă liniară, în al cărei capăt se află un auxiliar înzestrat cu simț. Pistilul participă la efectul eteric al crinului în timp ce limba clopotului îl face pe acesta din urmă sonor, dându-i glas. Ambele sunt un soi de indicatoare punctând direcția propagării semnificației celor două purtătoare, crinul și clopotul. Una trimite la un cadru superior, încărcat de pozitivism, alta indică o lume inferioară, afundată în negativism.

Simbolul clopotului apare cu deosebită frecvență în poezia lui Alexandru Philippide atât în delimitările sale pozitive, cât și negative. Clopotul, devenit personaj în spațiul poetic philippidian, primește dualitate, întocmai ca și ceilalți participanți lirici.

Clopotul a fost folosit din timpuri străvechi cu scopul de a alerta, de a anunța primejdii, războaie, calamități. Ulterior, acesta a pătruns în spațiul religios, unde era uzitat ca modalitate de a invita enoriașii la slujbă. Neputând fi chemați public, date fiind interdicțiile și persecuțiile pe fond religios, creștinii erau invocați, în chip codat, printr-un sunet simbolic, și anume acela al clopotului :,,The earliest recorded use of the bell as a tool of summoning Christians to assemble for prayer appears in a letter written by Fulgentius Ferrandus, a deacon in Carthage, in 515. In it, Fulgentius advises Eugippius, the Abbot of Lucullano, to use the bell as a method to call monks to congregate for prayer.[1]"

Etimologic, clopotul a pătruns în țara noastră pe filiație slavă (klopotu), desemnând un obiect conceput din metal cu formă de pară, a cărui limbă mobilă produce efecte sonore prin lovire.

Sunetul clopotului este și muzica morții. Astfel, trecerea în neființă e marcată fonic de dăngănitul clopotelor: ,,Medieval Christians also rang bells in funeral processions, which became commonly known as the passing bell"[2]. Clopotul însoțește defuncții în chip apotropaic în drumul lor spre lumea de dincolo. Balansul său dintr-o parte în cealaltă, mișcare sincronă cu propagarea sunetului, traduce, prin oscilația sa, ideea de trecere, marea trecere spre o viață consumată doar la nivel spiritual.

Instrument idiofon, clopotul naște sunete din sine, sunete cu nuanțe înspăimântătoare, cutremurătoare, reușind astfel să izgonească spiritele rele prin gravitatea tonului său: ,,Clinchetul clopotelor (sau al clopoțeilor) are însă pretutindeni putere de exorcism și de purificare; alungă duhurile rele sau măcar avertizează de apropierea acestora."[3]

Clopotul și sunetul pe care acesta îl reproduce în mod natural compun un mecanism cu funcție simbolică. În spațiul religios, uzitarea clopotului în momente cheie ale desfășurării liturgice nu numai că anunță credincioșii cu privire la debutul unei slujbe, ci punctează momente importante ale acesteia, având rol evocator și slăvitor. Materialul care alcătuiește clopotul întărește simbolismul acestuia, acestea fiind metale caracterizate de forță și tărie sau metale încărcate de sonoritate: ,,Medieval texts further attest the symbolic function of bells and bell ringing. For instance, Walahfrid Strabo (d.849), a Frankish monk, explained that the bronze and silver material of bells signified the auspiciousness of the teachings of the church"[4]. Înțelepciunea bisericească prindea contur în sunetul clopotelor dăngănind a slavă și bucurie. Curând, clopotul însuși avea să fie înțeles ca sinonim al înțelepciunii, un dar ce coboară dinspre divinitate spre pământ asemenea mișcării obiectului de cult, ce parcă își plimbă privirea peste lume, unind cerul și pământul.

Imaginea clopotului vibrează cu recurență în lirica lui Al. Philippide, înglobând în forma sa gotică distincte sensuri convergente sau divergente. Clopotul este ermetic codat prin

---

[1] Ali Asgar H. Alibhai, From Sound to Light: The Changing Symbolism of Bells in Medieval Iberia in Christian and Muslim contexts, A Thesis Presented to the Graduate Faculty of Dedman College, Southern Methodist University, 2008, p. 13: Cea mai timpurie utilizare a clopotului ca instrument de chemare a creștinilor să se adune la rugăciune apare într-o scrisoare scrisă de Fulgentius Ferrandus, un diacon din Cartagina, în anul 515. În aceasta, Fulgentius îl sfătuiește pe Eugippius, starețul de la Lucullano, să folosească clopotul ca metodă de chemare a călugărilor pentru a se strânge la rugăciune (t.n. G. C.).

[2] *Ibidem*, p.14: „Creștinii din Evul Mediu trăgeau clopotul și la procesiuni funerare, devenit curând cunoscut ca și clopotul trecerii" (t.n. G. C.).

[3] Jean Chevalier, Alain Gheerbrant, *Dicționar de simboluri*, Vol. 1, A-D, Editura Artemis, București, p.337.

[4] *Ibidem*, p. 15: ,,Documente din Evul Mediu atestă funția simbolică a clopotelor și sunetul clopotelor. De exemplu, Walahfrid Strabo (d. 849), un călugăr franc explica că materialul de bronz și argint al clopotelor sugera bunul augur al învățăturilor Bisericii." (t.n. G. C.).

simbolurile care îi preiau esența. Vocabula „clopot” păstrează pe tărâm philippidian doar forma fizică, miezul său depășind de fiecare dată delimitările definiției propriu-zise. Fiind încărcat de semnificații prin permutări superioare de ordin spiritual, termenul „clopot” ajunge să încapsuleze sensurile mai multor termeni, devenind echivalent acestora, ori substituindu-i.

În spațiul poetic philippidian, simbolul clopotului comprimă în sine nu numai avertismentul sau chemarea ascunsă, înțelepciunea sau purificarea. El nu este numai un actor ce joacă rolul unui companion mortuar sau al unui martor religios, ci este scena însăși, cuprinzând în sine mai multe roluri. Clopotul este, pe rând, dimensiune a temporalității, actor solar, întruchipare a condiției umane.

1.***Dimensiune a temporalității***. Clopotul, foarte asemănător orologiului prin prisma sonorizării care îl însoțește, capătă în poezia lui Philippide valența unui măsurător al timpului. Și ceasurile vechi aveau un pendul balansând dintr-o parte în alta, structură analogă clopotului, a cărui limbă mobilă funcționează în aceeași manieră. Sunetul pe care clopotul îl generează este, în schimb, mai acut, trimițând astfel la o analiză a timpului. În timpul ceremoniei religioase, clopotul articulează sunete grave atunci când invocă enoriașii, semn că aceștia ar trebui să iasă din timpul comun și să se lase introduși într-un timp imaterial, unde grijile lumești sunt substituite de interesul pentru suflet și traiectoria acestuia în viața de apoi.

În lirica lui Philippide, clopotul atinge dimensiuni temporale cu nuanțe funebre:

„O, ceasul greu – o, ceasul rău – o, ceasul
Pe care ai vrea să-l sari în timp, să-l treci,
– Cînd nu e clopot să-i rostească glasul
Și să vestească clipele lui reci.” (*Ceasul greu*)

Vestită de „ceasul rău”, moartea este întrezărită ca latură „rece” a temporalității. Trecerea de la viață la moarte este aidoma unei pendulări între zi și noapte, între lumină și tenebru. Prezența ceasului în imaginea saltului spre viața eternă marchează introducerea predestinată într-un rit de separare.

În credința populară românească se face distingerea între ceasul bun și ceasul rău. Ceasul bun este binecuvântător, fiind prezent de regulă în forma urării din cadrul unui rit de agregare. Congratulația de tipul „Să fie într-un ceas bun” însoțește succesul prezent atât pe plan personal, cât și profesional. Ceasul bun vizează o perindare cronologică fructuoasă prin starea ori contextul în care tocmai au intrat cei felicitați. Ceasul rău, în schimb, este asociat cu ghinionul, eșecul, și în ultimă fază, cu trecerea în neființă.

La Philippide, ceasul rău indică apropierea morții, căci „clipele” îi sunt „reci”. Poetul ar vrea să evadeze din angoasa timpului alterat, dorințele sale fiind reperabile în cadrul unor verbe la modul Conjunctiv: „să-l sari în timp”, „să-l treci”. Ceasul rău este justificarea sau explicația populară a eșecului, a necazului ori a ivirii decesului. Trecerea peste ceasul rău este o dorință a cărei împlinire e îndoielnică, lucru confirmat de prezența Condiționalului optativ: „Pe care ai vrea”. În *Ceasul greu,* clopotul este vocea distrugerii. Lipsa clopotului din peisajul apocaliptic ar putea fi, pentru eul liric, șansa eschivării, eliberarea din lanțurile neliniștii.

Ceasul rău nu ticăie de unul singur, așa cum o face un ceas fizic, palpabil, ci se face auzit prin intermediul clopotului, care anunță pe un ton grav instalarea nimicirii („să vestească clipele lui reci”). Clopotul capătă astfel chip temporal, devenind el însuși o dimensiune a temporalității. „Clipele lui” sunt „reci”, ceea ce naște două posibile interpretări. Răceala timpului poate să reflecte o simplă contagiere a acestuia cu abnormalitatea spațiului și instabilitatea simțămintelor, sau poate să trimită la lividitatea trupului deposedat de anima, sau chiar de viață.

În acest tablou pur expresionist, clopotul este cel mai puternic element sonor, articulările sale îmbinându-se cu vuietul vântului ca într-un dans cu tenebrele.

Ambiguu fiind, ca toate celelalte simboluri din paleta lirică a lui Philippide, clopotul are și o dimensiune temporală pozitivă, De data aceasta, este clopotul „Care bate/ Clipe de lumină" (*Clopotele*). Clipele sunt calde acum, căci sunt „clipe de lumină", a căror căldură este emanată de suflul liberator.

2. ***Actor solar.*** Philippide „bate" clopotele în poezie pe tonuri diferite. Sunt stanțe în care sonoritatea lor atinge tavanul astral și stanțe în care glasul li se propagă totalmente în spațiul teluric. În dimensiunea lui pozitivă, căci la Philippide totul este dual, clopotul este „un semn solar"[5], un semn fast, concentrând în viziunea lui Balotă o „temă benefică"[6].

În transformarea ce-și face loc în poezia *Clopotele*, cerul și soarele sunt alterate, înfățișarea acestora fiind conturată de alte trăsături. Clopotul uzurpă întreg cerul, în timp ce componenta sa mobilă, generatoare de sunet, ajunge să fie chiar soarele: „Și-atunci tot cerul se preschimbă/ În clopot nalt cu soarele drept limbă.".

Divinitatea ajunge să fie toată cuprinsă în dimensiunile clopotului care respiră lumină și cântă mântuire. Drumul spre eliberare este sonorizat de obiectul idiofon: „În hohote sonore văzduhul se destramă". Destrămarea este doar un pas spre reîntregire, așa cum moartea este doar un pas spre renaștere. Hohotul sonor se aude apocaliptic în lirica poetului ieșean, marcând auditiv trecerea, Marea Trecere.

Învestirea clopotului cu calități divine, înglobând în sine și soarele și cerul, constituie o fază premergătoare scopului ultim, și anume, ascensiunea astrală. Sortit „pentru cei a căror inimă se zbate/ Ca limba unui clopot rostogolit în tină", drumul spre astre se-aude-n „tropot de copite". Fiind un element al sacralității, clopotul „îndeamnă sufletele toropite" s-alerge spre redempțiune.

Philippide nu este înclinat spre religiozitate, ci doar Îi permite divinității să poposească în al său spațiu liric, unde eul liric urcă și coboară din credință, unde se încearcă speranța ca sentiment, ca mod de a trăi, ca mai apoi să fie alungată de răceala lucidității ce descinde din știință.

Opunându-și nădejdea calmă, nemutilată de obsesii, slavei excesive pentru religie, poetul deconstruiește imaginea clopotului, acesta trecând de la entitate celestă la o formă materializată („preschimbate-n goarne").

Monostihul final „Surîzători – cu clopotele-n noi!" atestă încă upovățuința, simțită de spirite lucide, clopotul fiind și o imagine telurică a speranței.

Actor solar, clopotul este îmbrăcat în lumină, însă rolul pe care îl joacă nu este al luminii, ci al speranței ce leagă Cerul de Pământ.

3. ***Tablou al condiției umane***. Învestit cu trăsături pozitive, dar și cu trăsături negative în simbolismul său, clopotul devine un centru complex spre care converg toate aceste antinomii. Convertit într-un compus cu caracter personificat, clopotul ajunge să ia chiar chipul omului din epoca modernă.

Inserția clopotului în anima poetului („cu clopotele-n noi") trădează reflecția asupra condiției umane, cu accent plasat asupra sinelui.

Printre stihurile philippidiene se întrevede o conștiință modernă veșnic adâncită într-o dramă a sinelui. Spiritul cuprins de această eră este unul confuz, derutat, oscilând între ideologii, crezuri, dorințe. Poetul se simte constrâns, limitat, suprimat de contextul lumii ce-l înconjoară:

[5] Nicolae Balotă, *Introducere în opera lui Al. Philippide*, Editura Minerva, București, 1974, p. 72.
[6] *Ibidem*.

„Acesta descrie drama eului cosmicizant philippidian, care percepe în imaginile concrete ale împrejurului ființei cosmosul întreg, bănuind, simțind originile, devenirea și stagnarea în formal ale acestuia, dar suferind tragic de încarcerare în limitele date.”[7]

Condiția umană este înfățișată zăcând în telurricul rece și sperând la o înălțare spre Soare. Istovit de căile întortocheate ale vieții, omul fluctuează între lumină și întuneric, între credință și cogniție, astfel personalitatea sa arătându-se slabă, instabilă, ușor scindabilă. Prin mișcarea oscilantă de care se lasă purtat într-o lume dezolantă, acesta se arată ca un clopot („Sărmane clopote cu-aripe frînte!”).

Sufletele ce se amestecă în lirismul lui Philippide sunt „suflete toropite” (*Clopotele*) ce aleargă spre soarele eliberării.

Clopotul poartă în sine variate valențe simbolice, încărcând și pavoazând spațiul poetic cu semnificațiile sale. Marcat de obsesia dublului, poetul plantează semințe ambigue atât în substanța vocabulei „clopot”, cât și în ceilalți termeni care îi unifică astfel poezia.

Bibliografie:

Alibhai , Ali Asgar H., *From Sound to Light: The Changing Symbolism of Bells in Medieval Iberia in Christian and Muslim contexts*, A Thesis Presented to the Graduate Faculty of Dedman College, Southern Methodist University, 2008.

Arion, George, *Alexandru Philippide sau drama unicității*, Editura Eminescu, București, 1982.

Avrămuț, Horia, *Alexandru Philippide*, Editura Cartea Românească, București, 1984.

Balotă, Nicolae, *Introducere în opera lui Al. Philippide*, Editura Minerva, București, 1974.

Chevalier, Jean, Gheerbrant, Alain, *Dicționar de simboluri*, Vol. 1, A-D, Editura Artemis, București Gibescu, George, *Alexandru Philippide*, Editura Albatros, București, 1985.

Philippide, Alexandru, *Scrieri*, vol I, Editura Minerva, București, 1976.

Vianu, Tudor, *Studii de stilistică*, Editura didactică și pedagogică, București, 1968.

[7] Horia Avrămuț, Alexandru Philippide, Editura Cartea Românească, 1984, p. 71.